

## **ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

**Казібекова В.Ф.**

*кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри практичної психології  
Херсонського державного університету  
м. Херсон, Україна*

Взаємовідносини в системі «особистість-професійне середовище» відіграють важливу роль під час адаптації особистості до мінливих умов ринку праці. Сам процес життєвих сценаріїв, у який включена професійно мобільна особистість, вимагає від неї неабияких зусиль, високого рівня адаптаційного потенціалу, наявних психологічних ресурсів життєстійкості. Психологічні ресурси особистості сприяють вибору продуктивних стратегій реагування в кризових ситуаціях. Надзвичайно швидкі зміни можуть призводити до зниження професійної мобільності особистості як порушення механізму соціально-психологічної адаптації, що призводить до кризи ідентичності особистості. Проявами таких тенденцій є наступні: втрата людиною самої себе, неможливість пристосуватися до нових обставин, розрив між вимогами нової ситуації і попередніми установками і поглядами. Тому через професійну мобільність як процес можливе друге відродження особистості у певному професійному середовищі. Професійна мобільність за змістом належить до такої поведінки, яка відрізняється активністю, усвідомленістю, цілеспрямованістю, тобто спрямована на опанування ситуації (копінг).

На основі прийнятої дефініції копінгу була запропонована трифакторна модель копінг-механізмів, що складається з копінг-стратегій, копінг-ресурсів і копінг-поведінки. Копінг-стратегії – це актуальні відповіді особистості на сприйману погрозу, спосіб керування стресором. Копінг-ресурси є відносно стабільними особистісними характеристиками, що забезпечують психологічний

фон для подолання стресу й сприятливого розвитку копінг-стратегій. Поведінка індивіда, регульована й сформована за допомогою використання копінг-стратегій з урахуванням особистісних і середовищних копінг-ресурсів, визначається як копінг-поведінка [8].

В руслі означеної проблеми важливим є висвітлення поведінки владнання, під якою розуміють механізми психіки, спрямовані на адаптацію до стресової ситуації, прогнозування потенційної стресової ситуації і способів її подолання, а також способи зняття психічного напруження, що виникає в результаті впливу стресу.

В дослідженнях проактивного владнання простежується залежність психічного напруження від стану готовності (або неготовності) людини до стресових ситуацій, залежно від того, наскільки була сформована (чи несформована) позиція особистості до виникнення стресу. Активність при цьому є здатністю особистості долати негативний вплив стресової ситуації, попереджати майбутній стрес. Спрямування активності залежить від внутрішніх характеристик особистості в умовах стресу [7].

Емоційні та мотиваційні стани людини коливаються в залежності від надзвичайно одномоментних або локальних змін життєвих обставин, а не від абсолютного рівня задоволення потреб. Суб'єктивна інтерпретація подій однією і тією ж людиною характеризується значною мінливістю. Ця мінливість досить істотна, щоб, виходячи з факту нестійкості інтерпретацій, змусити нас очікувати появи помітних відмінностей між поведінкою цієї людини у двох об'єктивно майже ідентичних ситуаціях, не кажучи вже про відмінності, що виявляються в ситуаціях, які лише подібні між собою [2].

На думку І.С. Поповича, людські очікування (експектації) також мають вплив на випереджальні стратегії поведінки особистості в певній ситуації. Очікування індивіда – це його психічний стан, що відображає співставлення суб'єктивної оцінки актуальної ситуації, взаємодії та уявлень індивіда про себе як суб'єкта поведінки у певній ситуації. Очікування визначають суб'єктивну ймовірність успішного пов'язання якоїсь ситуації або ступінь впевненості в

успіху. Очікування знаходять своє вираження у формі надії як емоційного переживання, що виникає у переддень значущої події або результату. Наші очікування стосуються наших дій в цій реальності, вони лежать в основі взаємодії між нами та нашим світом. Наші очікування тісно пов'язані із соціальними ролями, адже ролі мають певні поведінкові потенціали, мотиваційні компоненти та певні ситуаційні диспозиції [6].

Дослідники атрибуції виявили, що часто люди не враховують (або перебільшують) вплив на поведінку особистості чинника ситуації, чинника внутрішнього стану людини, внутрішньої готовності, а також установки людини і таке інше. Очікування якоїсь поведінки практично стає основою її виникнення.

В ситуації життєвих змін наші власні очікування мають бути скориговані відповідно до переживань наслідків цих змін. Зміни можуть бути як внутрішніми (ініційованими людиною) так і зовнішніми (що не залежать від нас). Наша особистість, воля, сприйняття, поведінка та навколишнє середовище єдині в діалектичному конфлікті між нашими Я та нашою реальністю [1].

Люди, які мають високий рівень залучення у діяльність, відрізняються легкістю переходу від однієї діяльності до іншої. «Діяльнісні» люди схильні до звуженої часової перспективи. Інші ж вирізняються комунікативною та соціальною активністю, високою потребою в соціальних контактах та чутливістю до невдач у спілкуванні. «Люди-комунікатори» демонструють широку часову перспективу, готові до кардинальних життєвих змін, оптимісти, які спираються на радісні події минулого досвіду.

Оцінка попереднього досвіду, насиченості подій є важливою складовою для розвитку та самоактуалізації особистості саме в ситуації життєвих змін. Таким чином, час, його актуальне переживання та ефективне використання в ситуаціях життєвих змін постає як значущий чинник не лише подолання, а й профілактики негативних наслідків ситуацій соціальної нестабільності. Своєчасна кваліфікована психологічна допомога та підтримка допоможуть запобігти негативним наслідкам соціальної нестабільності для особистості [3].

Важливо усвідомити, що життєві кризи, різкі зміни життєвого шляху особистості та нестабільні ситуації змінюють не тільки звичне соціальне середовище людини, знижують її особистісний потенціал, а й порушують просторово-часові параметри життя, викликаючи звуження часових перспектив діяльності особистості в цілому.

Інтегральною характеристикою адаптивної особистості є гнучкість як розмаїття та адекватність активності, що виявляється і у зовнішніх (рухових) формах, і у внутрішніх (психічних) [4].

Суттєвий вплив на оцінку особистістю ситуації життєвих змін має локус контролю.

Сформований локус контролю дозволяє передбачати реакції особистості в ситуаціях вибору, невизначеності, необхідності приймати рішення. Рівень розвитку саморегуляції особистості тісно пов'язаний з рівнем адаптивності. Особистісна зрілість дозволяє людині свідомо ставитися до прийняття рішень, прогнозувати наслідки власної поведінки.

Теоретичний аналіз дослідження проблеми психологічних ресурсів особистісної мобільності показав, що суб'єкт в умовах змінної ситуації представлений системою власних спонукань, власними індивідуально-психологічними та особистісними якостями, діяльними характеристиками. При цьому потреби лише окреслюють, визначають ситуацію, надають особистісний сенс ситуації. Прояв індивідуальності пов'язаний із пізнанням особистісного та об'єктивного сенсу ситуацій, виокремленням найбільш суттєвих елементів в її структурі, усвідомленням просторово-часових, причинно-наслідкових, сутнісних, закономірних та інших відносин в структурі ситуації [5].

Список використаних джерел:

1. Александрова Л. А. Личностные ресурсы преодоления затрудненных условий развития / Л.А. Александрова, А.А. Лебедева, Д.А. Леонтьев, Е.И. Рассказова // Личностный потенциал: структура и диагностика / Под ред. Д. А. Леонтьева. – М. : МГУ, 2011. – С. 579–610.

2. Балл Г.О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи / Г.О. Балл, В.О. Медінцев // Горизонти освіти. – 2011. – №3. – С. 7-14.
3. Завацька Н. Є. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі : монографія / Під ред. Н. Є. Завацької. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 320с.
4. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240с.
5. Пілецька Л.С. Модельне уявлення про професійну мобільність особистості / Л.С. Пілецька // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН. – Вип. 30. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – С. 525-539.
6. Попович І.С. Психологічні виміри соціальних очікувань особистості : монографія / Ігор Степанович Попович. – Херсон : ПАТ «ХМД», 2017. – 504с.
7. Тарасенко Н.В. Копінг як психологічний ресурс девіктимізації молоді / Н.В. Тарасенко // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН. – Вип. 25. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. – 704с. – С. 483-493.
8. Billings A. G. Coping, stress, and social resources among adults with unipolar depression / A. G. Billings // J. Pers. and Soc. Psychol. – 1984. – Vol. 46. – P. 877–891.